

Türk Dil Kurumu Yayınları

İçindekiler

KISALTMALAR

SUNUŞ

Prof. Dr. Hamza Zülfikar Armağan

Çağatayca Münevverleri

HAMZA ZÜLFİKAR ARMAĞANI

Öğretmenler Arasından

Şairin Şairi

Arifioğlu Rüfeyyâ

Düvâdî Nâmak Üskür

Türkçenin Konuşan

Türkçenin Kısık

Şerh Ali BOKKAL

Çeyiz Yücel Sürer

Halk Hikâyelerinde Toplu

Ankara, 2021

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1435

HAMZA ZÜLFİKAR ARMAĞANI

Metin Denetimi ve Yayına Hazırlayan:

AYK Uzmanı Hatice YAZICI MALKOÇ

*

Sayfa ve Kapak Tasarımı:

TDK - Dilek ŞERBETÇİ

*

Baskı:

Salamat Basım Yayıncılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sebze Bahçeleri Caddesi No.: 95/1

06070 Altındağ / ANKARA

Telefon: +90 (312) 341 10 20

Belgegeçer: +90 (312) 341 30 50

*

Birinci Baskı: Ankara, 2021 Aralık

Baskı Sayısı: 500 adet

ISBN: 978-975-17-4969-7

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

MECMUÂLAR ARASINDAN: BİR KASTAMONU ŞİİR MECMUÂSI

Eyüp AKMAN*

Metin

Gerek divan edebiyatında ve gerekse halk edebiyatında şiir yazmış şairlerin tam bir divanlarının oluşturulabilmesi için onların yazdığı şiirlerin çeşitlemelerine de (varyant) ihtiyaç vardır. Şiir mecmuaları bu bakımdan son derece faydalıdır. Bir şiirde okunamayan veya daha evvel yanlış okunmuş bir kelime, şiirin diğer çeşitlemesinde net olarak karşımıza çıkabilmektedir. Şiir mecmuaları daha ziyade yerel şairlerin şiirlerini ihtiva etse de zaman zaman büyük şairlerin şiirlerine de yer vermiştir. Hatta o büyük şairin daha evvel hiç bilinmeyen bir şiiri, şiir mecmuaları arasında bulunabiliyor¹. Nitekim Kastamonu'da elimize geçen bir şiir mecmuası da bu tarz bir eserdir.

Mecmua, iç içe iki karton ciltlidir. Dış kapağın üstüne vişne çürüğü renğinde ince bir kâğıt yapıştırılmıştır. Mecmua 16,5x12 ebadındadır. Baş ve sonlardaki iki kapak hariç 35 varaktır. Arada bir varak kopmuştur. Defterin içine sayfa numarası verilmiştir. Toplamda defter 70 sayfadan oluşmaktadır. Defter, iki yanı kırmızı çizgilerle çizilmiş sarı renkli bir okul defteri görünümündedir. Defterde asıl şiirler orta kısımdadır. Zaman zaman kenarlara başka şiirler ilave edilmiştir.

İkinci kapağın başında kurşun kalemle yazılmış bir temellük kaydı vardır: "*Haza mecmuâ Mergüze nahiyesinin İslam karyesinden Fazlızâde Molla Bekir Âgâhındır. Kimse mâni' olmaya. 5 Muharrem 318. Fiatı 20 guruş*". Buradan anladığımızı göre mecmua, 5 Mayıs 1900 tarihinde, 20 kuruşa, şu an Kastamonu'nun bir ilçesi olan İhsangazi, eski adıyla Mergüze nahiyesinden Molla Bekir Âgâh tarafından satın alınmıştır. Demek oluyor ki mecmuanın yazılma tarihi 1900 yılından öncedir. Bu kaydın dışında, mecmuayı kimin yazdığına dair bir kayıt yoktur.

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi.

¹ Şiir mecmuaları arasında Fatih Köksal, Bâki ve Aşık Paşa'nın yeni şiirlerini tespit etmiştir. bk. Köksal 2016: 213, 239.

Mecmuanın ana sayfalarına yazılan yazı, okunaklı nesihtir ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Mecmuadaki yazılar tek elden çıkmıştır. Mecmuanın baş iç kapağında “*Yâ Ali*” ve “*İmamköy*” ibareleri vardır.

İç kapakta, kurşun kalemle sonradan yazılmış, Emrah’ın “söyle ağlasun” redifli bir şiirini görüyoruz. Birinci sayfada ise Fuzûlî’nin “*Ey vücûd-ı kâmilin esrâr-ı hikmet masdarı/ Masdarı zâtın olan eşyâ sıfâtın mazharı*” beytiyle başlayan gazeli yer almaktadır.

İkinci sayfanın başında “*Cenâb-ı Tûrâbî*” yazmaktadır. Burada Tûrâbî’ye ait bir Kербela Mersiyesi vardır. Bu sayfanın iki kenarında Erzurumlu Emrah’a ait “*kerâmetinden*” ve “*dos*” redifli iki koşma bulunmaktadır.

Mecmuanın tamamında yer alan şairler ve şiirlerinin bulunduğu sayfa numaraları şöyledir: Fuzûlî (s. 1, 14), Tûrâbî (1, 3), Fevzi (4, 8, 9, 12, 20, 21, 25, 43), Nûrî (3, 5), Nâbî (3, 17, 18), Râzî (6, 16), Ceyhûnî (6, 40), Surûfî (6), Vâsîf (10, 11, 12), Figânî (10, 39), Meydânî (10, 11, 13, 14, 15), Kemâlî (15), Hayâlî (16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 59), Rüşdî (17), Sezâyî (25), Nevres (26, 27), Nef’î (28, 29, 30, 31, 32, 33, 34), Hayretî (35, 38), Nesîmî (36), Yahya Bey (37), Zahmî (41), Ruhî (44, 45), Râmiz (51), Emrah (2, 5, 7, 13, 18, 19, 41, 42).

Defterde şairi belli olmayan şiirler de vardır. Defterin altmışıncı sayfasından son sayfasına kadar olan kısmında Arapça dualar yer almaktadır.

Yukarıdaki şairlerden Fevzi, Kemâlî, Meydânî Kastamonuludur. Âşık Erzurumlu Emrah Kastamonu’ya gelmiş ve uzun süre burada yaşamıştır. Âşık Kemâlî (1821-1892) ve Âşık Meydânî (1815-1897) Emrah’a çırak olmuşlardır. Kemâlî’nin çırağı da Âşık Fevzî’dir (Akman 2018: 276).

Tokatlı Nûri de Erzurumlu Emrah’ın çırağıdır. Nûri’nin çırağı da Ceyhûnî’dir. Bütün bunlar bize gösteriyor ki bu mecmuayı Kastamonu’da şiire meraklı birisi oluşturmuştur ve bu şiirleri Kastamonu’daki âşık ve şairlerden kaydetmiştir.

Diğer şiirler, tanınmış divan edebiyatı şairlerine aittir. Bu şiirler etraflıca incelendiğinde daha önce yayımlanmamış olanlarına rastlayabiliriz. Biz burada sadece Erzurumlu Emrah’ın şiirlerini vermekle yetineceğiz. Şiirleri söz varlığı bakımından zengindir. “*Kendi şerâfetin bilmeyen âdem/Ne bilsin gayrının şerâfetinden.*” gibi atasözleri ve “*Gönül beytullahtır cevri edip yıkma/Çeşm-i hakaretle kimseye*” bakma gibi nasihat sözleriyle şiirleri ile edebî değer kazanmıştır. Mecmuayı incelemek üzere bir öğrencimize yüksek lisans tezi olarak verdiğimizizi de ilave edelim.

Erzurumlu Emrah'ın Şiirleri

A. Aruzlu Şiirler

- 1- Ey sabâ derdim budur dildâre söyle ağlasun²
Hasbihâlîm ol lebi sükkâre söyle ağlasun

Hüsnüne âşık olup aşkın yolunda her zaman
Çekdiğim mihnetleri ol yâre söyle ağlasun

Vasf-ı hâlim söyleyim sen dinle ey bâd-ı sabâ
Ol güzeller serdari hünkâra söyle ağlasun

Sakla zârîm duymasın kûyundeki o hâreler
Bülbül-i gûyendesî güzîlâre söyle ağlasun

Nâme yazsam derdiyle *Emrah* kan ağlar hâmeler
Öz dilinle ol şîrin gûftâre söyle Ağlasun

Divan / Fâîlâtün / Fâîlâtün / Fâîlâtün / Fâîlün

- 2- Ey ismi gibi behcet-i esmâda ferîde³
Yokdur sana hemtâ hele hûride perîde

Evsâfını evrâk-ı sahih üzre yazarken
Destimde tutuşdu bu şeb âhımla cerîde

Çoktan beri söyletmedi ahvâl-i şeririn (?)
Bilmem ki o kâfir yine girmiş mi Girîd'e (?)

Vasf eyleyemez kimse 'izâr içre şükûfun
Kum saatidir sanki derûnun kederi de

Emrâh gibi bir sâhib-i irfân ele girmez
Bir sencileyin dergah-ı hizmetde merîde

² Bu şiir iç kapağa sonradan kurşun kalemle yazılmıştır. Şiirin çeşitlemeleri için bk. Erkal 2014: 202, *Divan* 1332: 44.

³ Bu şiir on üçüncü sayfadadır. Şiirin çeşitlemeleri için bk. *Divan* 1332: 51, Erkal 2014: 236, Akman 2011: 189.

Kalenderi / Mef û lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün

- 3- Ey gülşen-i behcette biten verd-i tarâvet/V'ey bûy-1 letâfet⁴
 Cennette mi ser çekdin ayâ serv-i kâmet/Bilmem ne alâmet
 Sen pâdişâh-1 kişver-i mahbûb-1 cihânsın/Sultân-1 zamânsın
 Gel tahta cülûs eyle ayâ şâh-1 adâlet/Sen şâh-1 vilâyet
 İnsân diyemem ben sana ey mâh-1 münevver/Ruhsâr-1 mübedder (?)
 Hüsündeki var bunca nezâketli sabâhat/Allah'a emânet
 Cânâ bu nezâket bu letâfet bu ne zibâ/Şol nev-arûs âsâ
 Öğmüş de yaratmış seni meşâtta-i kudret/Vermiş sana ziyet
 Emrâh sana bülbül gibi ey ruhları gülgûn/Bin cân ile meftûn
 Gel pâdişâhim başın için eyle inâyet/Kıl nâil-i vuslat

Müstezad / Mef û lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün (Mef û lü / Fe û lün)

- 4- Azîzâ tekye-i aşkın ez el irşâdı ben çıkdım⁵
 O pîrin himmetinden feyz alan dil-şâdı ben çıkdım
 Bu meydâna hezârân merd-i kâmil çıkdılar ama
 Velî aşk içre cânâ baş u cân nakkâdı ben çıkdım
 Geçürdi Vâmık Ferhâd Mecnûn nevbet-i aşkın
 Bu esnâda habîbim anların endâdı ben çıkdım
 Hakikat bî-sütûnunda çeküp nakkâşı âşiklar
 Didiler var mıdır bu Şirin'in Ferhâd'ı ben çıkdım
 Bu meydâna çıkanlar ekseri zındık olur derler
 Hezârân hamdülillah râh-1 Hakk münkâdı ben çıkdım
 Halas olmaz düşenler pençe-yi polada gamdan
 Kazâ-yı aşkın ey âşik bugün sayyâdı ben çıkdım
 Ne şâirler çıkupdur Erzurum'dan lîk Emrâhî
 Bu devrândan hakikat bezminin üstâdı ben çıkdım

⁴ Bu şiir kırk birinci sayfadadır. Şiirin çeşitlemeleri için bk. *Divan* 1332: 40, Erkal 2014: 293, Akman 2011: 47.

⁵ Şiir kırk ikinci sayfadadır. Çeşitlemeleri için bk. *Divan* 1332: 40, Erkal 2014: 188, Akman 2011: 44.

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

B. Heceli Şiirler-Koşmalar

1- Şâd olmak dilersen ey dil-i nâşâd⁶

Fârîğ ol cihânın feragatinden
Meclis-i devrânda kalmadı bir dad
Sefer kılmak yeğdir ikâmetinden

Gûş eyle pendimi ey nûr-ı dîdem
Bu pendî ârifler söylemiş akdem
Kendi şerâfetin bilmeyen âdem
Ne bilsin gayrının şerâfetinden

Hakk'a ihlâs ile olanlar bende
Emrâhî anlardır aşka efgende
Eğer kâbiliyet yok ise sende
Ne fayda şeyhin kerâmetinden

2- Sür mâsivâyı safha-yı dilden⁷

Bekâyı nakş eyle levh-i hayâle
Kurtulmak dilersen bu kâl-ı kılden
Var intisâp et bir ehl-i hâle

Dinle nasihatim ey ehl-i fûnûn
Âdab-ı erkânda böyledir kânun
Kelâmın gümüşse sükûtun altun
Sükût ile ermiş eren kemâle

Emrah âşık isen cemâl-i dosta
Cehd eyle iresin visâli dosta
Sabr-ı tahammül et celâl-i dosta
Celâlden ayrılır lutf-ı cemâle

⁶ Bu şiir ikinci sayfanın sağ kenarında kayıtlıdır. Şiirin çeşitlemeleri için bk. Erkal 2014: 339, Akman 2011: 128.

⁷ Bu şiir, defterin ikinci sayfasının alt ve sol tarafında kayıtlıdır. Çeşitlemeleri için bk. Erkal 2014: 307.

- 3- Hayâl-i pâkindir kâşifü'1 esrâr⁸
Güzellik kudretin eylemiş izhâr
Bu benzer ne hûri ne gilmânda var
Bunu bir yaratmış Allah desünler

Açınca yüzünü zülf-i siyâhın
Feth ider zibâsı mihr ile mâhın
Dergâh-ı lütfunla sen güzel şâhım
Âşık-ı sâdiklar *Emrah* desünler

- 4- Cihân mı görünür çeşm-i uşşâka⁹
Firâkınla dâim nâre yanınca
Ser çekse inanmam ağyâr âfâka
Herkes feyz bulur itibârınca

Dinle bu pendimi elden bırakma
Gönül beytullahtır cevri edüp yıkma
Çeşm-i hakâretle kimseye bakma
Dahi olursa da misl-i karınca

Emrâh [her yerde bulur]¹⁰ çok itibâr
Her kim âkildir pendimi tutar
Kepenin altında ne erler yatar
El elden üstündür arşa varınca

- 5- Cemâlin görenler ey bedr-i münir¹¹
Evc-i melâhatda bu mâhî derler
Bu hüsn devlet-i mülk-i hûbânda
Ya han ya sultân ya şâhî derler

Bu naz nezâket nedir vah sende
Hiç akıl mı kalır seni sevende
Bu cemâlde bu kemâlde bu tende
Yoktur anın gibi bir dahi derler

⁸ Bu şiir iki dörtlüktür ve beşinci sayfanın alt kenarındadır. Çeşitlemesi yoktur. İlk defa burada yayımlanmaktadır.

⁹ Bu şiir defterin yedinci sayfasının sol kenarında kayıtlıdır. Çeşitlemeleri için bk. Akman 2011: 151, Erkal 2014: 351.

¹⁰ Bu kısım asıl metinde okunamamış, diğer çeşitlemelerden tamamlanmıştır.

¹¹ Şiir, yedinci sayfanın sol kenarında kayıtlıdır. Çeşitlemeleri için bk. Karadağ 1996: 180.

Sen bir pâdişahsın hûbân içinde
Emsâlin bulunmaz devrân içinde
Sevdiğim defteri kalem içinde
Bize de bir dertli *Emrâhî* derler

- 6- Ben sana ne taksir ettim ey felek¹²
Bir kadir bilmeze yâr ettin beni
Ben gül isterken bezm-i gülşenden
Sen nice hemdem-i hâr ettin beni

Tıfl çağlarında çekdirdin sevdâ
Âkıbet eyledin âleme rüsvâ
Adem diyârında ey gani Mevlâ
Bilmem derd için mi var etdin beni

Emrâh der bu hasret acı ölümden¹³
Yandı çiğerciğim sûz-ı dilimden
Âkıbet ayırdın gonca gülümden
Bülbülüm işimi zâr ettin beni

- 7- Belki açılırdı baht-ı siyâhım¹⁴
Güzellerde mürüvveti göreydim
Baktıkça olurdu kalb-i ferâhım
Mâh-ı cemâlin ziyâsın göreydim

Gönül sevdi asla etmem inkârı
Yüreğimde yanar muhabbet nârı
Diyâr-ı gufbette ölmeden yâri
Semt-i yâre ziyâreti göreydim

Emrâhî kimseye kalmadı cihân
Bir pula değmedi taht-ı Süleymân
Vakit gelüp teslim olduğu zaman
Çıkıp giden emâneti göreydim.

¹² Şiir on sekizinci sayfanın sol kenarındadır. Şiirin çeşitlemeleri için bk. Erkal 2014: 316.

¹³ Son iki kelime metinde “uçı elemenden” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴ Şiir on dokuzuncu sayfanın sağ kenarındadır. Şiirin çeşitlemesi yoktur. İlk defa tarafımızdan yayımlanmıştır. bk. Akman 2013: 292.

8- El'amân bu deyrin sanemlerinden¹⁵

Kâkülün uşşâka kemend ettiler

Zincir-i zülfüne âşüfte kılup

Ne küşâd ettiler ne şâd ettiler

Mecnun Hakk yolunda Leylâ yüzünden

Anın için gelmedi sahrâ yüzünden

Bülbül ağladıkça sevdâ yüzünden

Goncalar şâd olup guyend (?) ettiler

Emrâh bülbül gibi hûbdur âvâzım

Dertli olan dinler nâğme-yi sâzım

Her kande okunsa şi'r-i mümtâzım

Güş eden âşıklar pensend ettiler

Kaynaklar

Akman, Eyüp (2018), "Kastamonu Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı", *81 İlde Kültür ve Şehir Kastamonu*, Kastamonu Valiliği Yayınları.

Akman, Eyüp (2011), *Kastamonu Kaynaklarında Erzurumlu Emrah*, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

Akman, Eyüp (2013), "Emrah Mahlaslı Yeni Şiirler", *Saim Sakaoğlu Armağanı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Divân-ı Emrâh (1332), *Muhammed Abdülaziz*, Matbaa-yı Şems, Dersaadet.

Erkal, Abdülkadir (2014), *Erzurumlu Emrah Divanı*, Ankara: Birleşik Yayınları.

Karadağ, Metin (1996), *Erzurumlu Emrah Yaşamı Sanatı Şiirleri*, Balıkesir: Ay-yıldız Yayınları.

Köksal, Fatih (2016), *Yâ Kebikeç Mecmualar Arasında*, İstanbul: Kesit Yayınları.

¹⁵ Şiir on dokuzuncu sayfanın sol kenarındadır. Şiirin çeşitlemesi yoktur. İlk defa tarafımızdan yayımlanmıştır. bk. Akman 2013: 293.